

Heidegger'in Varlık Anlayışı Özelinde Phainomenon Kavramının Kökenine Dair Bir İnceleme

İbrahim Günaydın¹

ORCID: 0000-0002-2794-594X

DOI: 10.55256/TEMASA.1551210

Öz

Martin Heidegger'in *phainomenon* kavramına dair yapmış olduğu yorumuyla etimoloji ağırlıklı sözlüklerde geçen bu terime dair birtakım bulguların karşılaştırılıp incelenmesi ve sonrasında bu incelemelerin değerlendirilip yorumlanması çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Ayrıca bu çalışma ilgili amaç dairesinde kalarak kavramın etimolojik ve tarihsel incelemesini Heidegger'in varlık felsefesi ile birleştirerek, bu kavramın onun nezdinde nasıl yeniden yorumlandığını ve felsefi bir derinlik kazandığını tartışır. Bu tartışmada yatan *gaye phainomenon*'un dilsel kökenlerinden hareketle, Heidegger'in ontolojik yaklaşımına doğru bir geçiş yaparak, varlığın kendini açığa çıkarma sürecini ve bu sürecin felsefi anlamını kavramaya çalışmaktadır. Çalışmanın kapsamı, Heidegger'in 1927 yılında yayımlanmış eseri *Varlık ve Zaman*'in "Mukaddime"sinin "İkinci Bölümü"nde geçen "Fenomenolojik Araştırma Yöntemi" kısmının, "Phainomenon Kavramı" alt başlığı altında yer alan *phainomenona* dair yorumlar olacaktır. *Phainomenon* Heidegger'de varlığın kendisinin ortaya çıkma biçimi olmasından ötürü onun varlık anlayışının temel bir unsurudur. Bu nedenle, Heidegger'in felsefesini derinlemesine anlamak isteyen birinin *phainomenon* kavramı üzerine düşünmesi gerekir. *Phainomenon* üzerine düşünme, onun varlık kavramının temelinde yer alan kendini açığa vurma sürecini anlamak için de elzemdir. İnceleme ve değerlendirme mahiyetinde olan bu çalışmada takip edilen yöntem, yukarıdaki kapsam dâhilinde ilgili metnin merkeze alındığı yoruma dayalı çözümlenmedir. Çalışma iki kısım ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Çalışmanın genel planı *phainomenon* kavramının etimolojik incelenmesi, bulguların felsefi-lingüistik açıdan analizi, Heidegger'in bu kavrama dair yorumları, bu yorumların değerlendirilmesi ve sonrasında karşılaştırılıp yorumlanması şeklindedir. Metin merkezli yoruma dayalı çözümlenme yöntemi üzerinden hareket eden bu çalışmanın kaynakları, aslıyla birlikte farklı tercümelelerinden yararlanılarak Heidegger'in yukarıda ismi geçen eseri ve aynı zamanda çoğunlukla etimolojiye dayalı sözlüklerden oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ontoloji, Fenomenoloji, Varlık, Var-olan, Phainomenon.

An Examination of the Origin of the Concept of Phainomenon in Relation to Heidegger's Understanding of Being

Abstract

The study aims to compare and examine some of the findings regarding Martin Heidegger's interpretation of the concept of *phenomenon* with the term used in etymology-oriented dictionaries and then evaluate and interpret these examinations. In addition, this study combines the etymological and historical examination of the concept with Heidegger's ontology within the framework of the relevant purpose. It discusses how he reinterpreted this concept and gained philosophical depth. This discussion aims to try to grasp the process of self-disclosure of being and the philosophical meaning of this process by moving from the linguistic roots of the concept of *phenomenon* to Heidegger's ontological approach. The scope of the study will be the comments on the *phenomenon* under the subtitle of "The Concept of Phenomenon" in the section "Phenomenological Research Method" in the "Second Chapter" of the "Introduction" to Heidegger's work *Being and Time* published in 1927. *Phenomenon* is a fundamental element of Heidegger's understanding of being, as it is how being itself emerges. Therefore, someone who wants to understand Heidegger's philosophy in depth needs to think about the concept of *phenomenon*. Reflecting on *phenomenon* is also essential to understanding the process of self-disclosure that underlies his concept of being. The method followed in this study, which is of the nature of examination and evaluation, is an analysis based on interpretation, focusing on the relevant text within the scope above. The study consists of two parts and a conclusion. The general plan of the study is the etymological examination of the concept of *phenomenon*, the analysis of the findings from a philosophical-linguistic perspective, Heidegger's comments on this concept, the evaluation of these comments, and their subsequent comparison and interpretation. The sources of this study, which uses a text-centered interpretation-based analysis method, are Heidegger's work mentioned above, using the original and its different translations, as well as dictionaries primarily based on etymology.

Keywords: Ontology, Phenomenology, Being, Existing, Phainomenon.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Arap Dili ve Belagati. ibrahimgunaydin1@gmail.com

Giriş

Phainomenon, felsefe tarihinde yaygınlıkla bir şeyin özü ile ilgili çoğu zaman “yanıltıcı” bir görünüş biçimi olarak anlaşılmıştır. Bu yanıltıcı görünüş biçimi onun özü saklamasından ileri gelir. Bu düalist anlayışta bir öz vardır bir de onun dış görünüşü. *Phainomenon* bu dış görünüşe gönderme yapan bir kavramdır. Ancak Martin Heidegger (1889-1976) *phainomenon* kavramını geleneksel felsefenin algıladığı şekliyle görmez. *Phainomenon* Heidegger'in varlık anlayışının temel bir unsurudur. Bu kavram onun felsefesinin merkezinde yer alan fenomenoloji anlayışını ve varlık sorununu anlamamanın anahtarıdır. Heidegger, *phainomenon* kavramını klasik Yunanca anlamına sadık kalarak inceler. Bu kelimenin etimolojik anlamı genel olarak “kendi ışığında görünmek” şeklindedir. Heidegger, varlığın açığa çıkma tarzını bu kavram üzerinden yorumlar. Onun anlayışında varlık, görünmek için bir dış etkene ihtiyaç duymaz; kendi varoluşsal ışığıyla kendini açığa çıkarır. Bu bağlamda ona göre *phainomenon* yalnızca dışsal olarak görünen değil, aynı zamanda varlığın kendisini açığa vurma sürecidir. Dolayısıyla *phainomenon* incelemek, varlık kavramının temelindeki bu kendini açığa vurma sürecini anlamak için gereklidir.

Heidegger, fenomenoloji kavramını hocası Edmund Husserl'den almış ancak onu kendi varlık felsefesine uyarlamıştır. Husserl'de fenomenler bilinçte beliren şeylerdir.² Heidegger'de ise varlığın kendisinin ortaya çıkma biçimidir. Diğer bir ifadeyle *phainomenon*, sadece bilincin bir yansıması değil, varlığın özünü gösteren bir kavramdır. Dolayısıyla *phainomenon* ile varlık arasındaki Heidegger'in kurduğu bağı daha iyi kavramak gerekir. Bu nedenle, Heidegger'in felsefesini derinlemesine anlamak isteyen birinin *phainomenon* kavramı üzerine düşünmesi, onun varlık ile olan ince bağına çözmek açısından kritiktir.

Phainomenon kavramının Heidegger'in varlık sorunsalı açısından kritik konumu üzerinde duran bu çalışma iki kısımdan oluşur. Birinci kısmı, *phainomenon* kavramının etimolojik kökenini ve tarihsel kullanımını incelerken, ikinci kısım Heidegger'in bu kavrama getirdiği yorumu detaylandırmaktadır. İlk kısım, kavramın klasik Yunanca köklerine ve nasıl algılandığına odaklanarak “görünmek”, “belirmek” ve “ışığa çıkmak” anlamlarına geldiğini ve bu anlamların etimolojik ve semantik olarak nasıl şekillendiğini açıklar. *Phainomenon* kavramının dilsel incelemesi, kavramın “görünen” ya da “algılanan” şeklinde tanımlanan anlamlarını derinlemesine analiz eder ve bu anlamların ışık, kendiliğindenlik ve fail ilişkisi üzerinden nasıl anlam kazandığını gösterir.

Bu etimolojik ve tarihsel zemin üzerine inşa edilen ikinci kısım ise Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'da geliştirdiği varlık felsefesi anlayışı üzerinden kavramı yorumlar. Heidegger, *phainomenon*'u sadece “görünen” olarak değil, “kendi kendine kendinde açığa çıkan” olarak tanımlar. Bu tanım, klasik anlayışın ötesine geçerek, *phainomenon*'un bir şeyin kendi ışığıyla kendini ortaya koyması anlamına gelir. Heidegger'e göre *phainomenon*, varlığın kendisiyle ilişkili bir süreçtir; bu süreçte varlık, kendisi haricindeki araçların etkisine ihtiyaç duymadan kendini gösterir. Dolayısıyla, ikinci kısım, birinci kısımda yapılan etimolojik ve tarihsel analizlerin üzerine inşa edilerek, Heidegger'in kavrama getirdiği felsefi derinliği ve özgün yorumu sunar. Böylece, makalenin iki kısmı bir bütün olarak, *phainomenon* kavramının tarihsel kökenlerinden hareketle Heidegger'in ontolojik yaklaşımına doğru bir geçiş sağlar. Birinci kısım kavramın kökenini ve anlamını ortaya koyarken, ikinci kısım bu anlamları Heidegger'in özgün felsefi yorumu ile derinleştirir. Bu şekilde, *phainomenon* kavramının, onun varlık anlayışındaki yerini anlamak için hem tarihsel hem de felsefi bir bağlam sunulmuş olur.

Phainomenon kavramını etimolojik kökenlerine inerek incelemek, bu sözcüğün klasik Yunancadaki anlamları ve bu anlamların tarihsel bağlamda nasıl kullanıldığını detaylı bir şekilde ele almak ve Heidegger'in bu kavrama getirdiği yorumu derinlemesine analiz etmek bu çalışmanın üstlenmiş olduğu görevidir. Ayrıca Heidegger'in varlık felsefesi içinde *phainomenon* kavramına getirdiği özgün yorumları detaylandırmak, bu yorumların klasik anlayışta

² Ülker Öktem, “Fenomenoloji ve Edmund Husserl'de Apaçıklık (Evidenz) Problemi,” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi* sayı: 45 (2005): 39.

nasıl bir tezat oluşturduğunu ifade etmek bu görev dâhilindedir. Diğer taraftan bu çalışma Heidegger'in *phainomenon* kavramına dair getirdiği yenilikçi bakış açısını yönelik temel eleştirileri ve bu eleştirilerin modern felsefi tartışmalar üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır.

1. Phainomenon Kavramının Etimolojisi

Phainomenon (φαινόμενον)[fenomen] kavramı Martin Heidegger'in 1927 yılında yazmış olduğu *Varlık ve Zaman* isimli kitabında dile getirdiği gibi³ klasik Yunancadır.⁴ *Phainomenon*, *phaino* (Φαίνω) ve klasik Yunancada isimlerin bazı ortaçağ hallerinde sonuna gelen bir sonek olarak *-menos*'tan oluşur.⁵ Diğer taraftan *phainomenon*, *phainesthai* (φαινεσθαι) fiili ile kökensel bir birlikteliğe sahiptir. Nesne alamayan; geçişsiz bir fiil olan *phainesthai*, geçişli bir fiil olan *phainein* (φαινείν) ile de aynı köke sahiptir.⁶ *Phainesthai* İngilizcede "görünmek, gözükmek, belirlemek" anlamlarına gelen "to appear" ile karşılanırken *phainein* fiili "ışığa çıkartmak, görünmesine neden olmak, göstermek" gibi anlamlara gelen sırasıyla şu sözcüklerin; "bring to light, cause to appear, show" karşılığında kullanılmıştır. *Phainomenon* da "görünen, gözükken, beliren" anlamlarına gelebilen *appear* ve *seen* sözcükleriyle ifade edilmiştir.⁷

Phainomenon isminin karşılık geldiği sözcüklerden biri olan *appear* gerek *phainesthai* gerekse de *phainein* fiilinin karşılık geldiği ortak bir sözcük olmasından ötürü önemli bir yerde durmaktadır. *Appear* sözcüğü Latince iki unsurdan müteşekkildir. Birincisi "-e doğru" [to, toward] anlamına gelen *ad*, ikincisi ise "öne doğru gelmek, görünür olmak" [to come forth, be visible] anlamlarına gelen *parere* fiilidir.⁸ Anlaşıldığı kadarıyla "-e doğru" [to, toward] anlamına gelen *ad*, *-menos*'a karşılık gelirken "öne doğru gelmek, görünür olmak" (to come forth, be visible) anlamlarını *parere* sözcüğünü karşılar. Bu bağlamda *phainomenon* kelimesi kelimesine çevrildiğinde "görünür olan[-a] doğru, ön[e] doğru gelen" gibi anlamlara gelmekte ve sonuna aldığı *-menos* soneki itibariyle cümlede ortaçağ görevi görmektedir. Görüldüğü üzere Latince kökenli *appear* sözcüğü birebir *phainomenon* sözcüğüne karşılık gelmektedir. *Phainomenon*'un ikinci karşılığı olarak yukarıda geçen ve *see* fiilinin üçüncü hali olan *seen* sözcüğüyse "algılanan, keşfedilen" (perceived, discovered) anlamlarında kullanılmaktadır.⁹ Gerek *appear* gerekse de *seen* sözcüğünün anlamlarını hesaba katarak *phainomenon*, "görülen, görünen, öne doğru gelen, algılanan, keşfedilen" vb. birtakım anlamlara gelmesiyle "görüleilmeye açık olan, görüneilmeye doğru olan, öne doğru gelen, algılanabilir olan ve keşfedilebilir olan" gibi anlam olanaklarını kendisinde barındırır. Bu anlamlar bu sözcüğün ortaçağ olma göreviyle cümle içinde gelmiş olduğu pozisyonlarda almış olduğu anlamlara denk düşer. Diğer taraftan *phainomenon* sözcüğünün ortaçağ olarak gelmesi onun cümle içindeki pozisyonu itibariyle her şeyden önce bir şey'i (varolan) nitelediğini ya da şey'e bir durum yüklediğini gösterir. Şey'e dair bu niteleme ve durum gösterme belli bir kullanımdan sonra o ilgili şey'in bizatihi kendisi olarak kullanılır.

Phainomenon sözcüğünün yukarıdaki anlam kümesi incelendiğinde ilk olarak dikkati celbeden şey onun "görülme", "belirme" durumlarıdır. *Görülme*, "bir varlığın algılanması" ya da "o ilgili varlığın bulunduğuun

³ Martin Heidegger, *Sein und Zeit* (Liamburg: Satz und Druck, 1977), 38.

⁴ Henry George Liddell ve Robert Scott, *A Greek-English Lexicon* (London: Oxford University Press, 1940), 1653.; Dwds, *phänomenologie*, erişim 23 Mart 2024. Çevrimiçi dijital bir platform olan "Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache (DWDS)," "Berlin-Brandenburg Academy Sciences and Humanities" kuruluşunun, Almanca eski ve yeni kelimelerin anlamlarına dair bilgi sistemini içermektedir. Bu dijital platformun web adresi, "www.dwds.de" şeklindedir.

⁵ Uchicago, Φαίνω, erişim 23 Nisan 2024. Chicago Üniversite'sinin Yunanca sözlüğü olan Logeion çevrimiçi bir sözlüktür. Düzenli periyotlarla sürekli yenilenen bu sözlük Perseus Classical koleksiyonunu oluşturan birçok referans eserdeki ve aynı zamanda diğer birçok eserlerdeki girişlerin eşzamanlı olarak aranmasını sağlar.

⁶ Liddell ve Scott, *A Greek-English Lexicon*, 1653.

⁷ Liddell ve Scott, *A Greek-English Lexicon*, 1653.; Uchicago, φαίνόμενος, erişim 25 Mart 2024.; Etymonline, *appear*, erişim 29 Mart 2024. Çevrimiçi "www.etymonline.com" web sayfasının temel kaynakları arasında şu sözlükler yer almaktadır: Ernest Weekley (1865-1954) *An Etymological Dictionary of Modern English*, Ernest David Klein (1899-1983) *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*, Oxford Üniversitesi Oxford English Dictionary, Robert K. Barnhart (1933-2007) *Barnhart Dictionary of Etymology*, Ferdinand Holthausen *Etymologisches Wörterbuch der Englischen Sprache*, Barbara Ann Kipfer ve Robert L. Chapman (1920-2002) *Dictionary of American Slang*.

⁸ Etymonline, *appear*, erişim 29 Mart 2024.

⁹ Etymonline, *seen*, erişim 30 Mart 2024.

anlaşılması"dır.¹⁰ Bu bağlamda *görölmek* fiili gramer açısından nesne alamayan bir fiildir. Ancak semantik açıdan bakıldığında *şey*'in (varolan) *görölür* olması onun üzerine bir eylemin; görme eyleminin vuku bulmasından ibarettir. "Göröldüm." cümlesinde gramer açısından özne *ben* zamiridir; ancak *ben* zamiri semantik açıdan nesne; üzerine eylemin vuku bulduğu şeydir, fail değildir. Diğer taraftan bir *şey*'in *görölen* olması kendisi yoluyla olabileceği gibi kendisi haricinde de bu söz konusudur. Bu bağlamda *phainomenon* "kendisi yoluyla *görölen*" şeklinde düşünöle-bileceği gibi "başka bir şey aracılığıyla *görölen*" şeklinde de anlaşılabilir.¹¹ Kendinde *görölen* şey böylelikle başka *şey*'in kendisiyle kuracağı ilişki üzerinden *görölen* şey de olabilecektir. Burada felsefi anlamda akla gelen ilk soru şu şekilde olabilir: Kendinde *görölebilen* ve kendisini kendisiyle *görönr* kılan *şey* başka *şey*'in kendisine yönelmesi ve kendisinin, kendisine yönelen *şey*'in olanakları çerçevesinde ortaya konulması; *görönr* kılınması ile kendi aracılığıyla ortada olması; *görönr* olması arasında o ilgili *şey*'in var-oluşuna [kendisi aracılığıyla] ya da var-a-getirilişine [başkasının aracılığıyla] dair bir fark ortaya koyar mı? Doğru bir muhakeme yapıldığında *görölecektir* ki var-oluş ile var-a-getirilış *şey*'in ontolojik zemininin farklılığını gündeme getirir. Nitekim ilgili *şey*'in kendinde *görönr* olması ontolojik bir zemini gerekli kılarken o *şey*'in başka *şey* aracılığıyla *görönr* kılınması onda başka bir ontolojik zemini zorunlu olarak gerekli kılacaktır. Bir bardağın, orada bir yerde kendi *görönr*lüğüyle durması kendisine ontolojik bir zemin kazandırırken, yine aynı bardağın bir zihinde, bir dilde ya da bir yazıda veya da bir fotoğrafta durması hatta orada bir yerde başka *şey* üzerinden durması; bir aracı üzerinden var-a-getirilişine ona farklı ontolojik zemin(ler) ve dolayısıyla anlamlar kazandırır.

Phainomenon, *phainesthai* ve *phainein* şeklindeki bu üç kelime yukarıda işaret edildiği üzere ortak bir kökene sahiptir. Bu ortak köken Heidegger'in de işaret ettiği üzere¹² *pha* (bha-) [भृत्] sözcüğüdür.¹³ Proto-Hint-Avrupa ata dil kökenine sahip olan *pha* kelimesinin Sanskritçede "parlamak, *görönmek*, tezahür etmek, sergilenmek, gösterilmek, var olmak" gibi birtakım anlamlara geldiği *görölmektedir*. Ayrıca bu kelime "parlaklıklar, pırıltılar" anlamına gelen *bhati* sözcüğünden türetilmiştir.¹⁴ Bu kök sözcüğün aşağıda yer alan birtakım kelimelerle olan birlikteliği, otantik anlamında yer alan "ışık" ya da "ışığa dair olmaklık"ı daha net bir şekilde ortaya koymaktadır:

Aphotic (a+phos): gün ışığından etkilenmemiş, ışısız.

Diaphanous (dia-phainesthai): ışık ileten, şeffaf.

Emphasis (en+phainein): içten dışa bir *görönr*üş.

Fantasy (bha): imgelem, *görönr*üm, algı.

Phenology (bha+logy): doğal olayların tekrar etme zamanlarını inceleyen bilim dalı.

Theophany (theos+bha): Tanrı'nın insanda *görönr*üşü¹⁵

Bu kelimelerin her birinde "parlamak, *görönmek*, tezahür etmek" ya da "parlaklık, ışım, ışıltı, parıltı" olmak üzere yukarıdaki anlamlarıyla *bha* kelimesinin semantik etkisi vardır.

Phainein fiili için yukarıda sıralanan şu karşılıklar içinde "bring to light, cause to appear, show", "bring to light" karşılığı diğer karşılık geldiği anlamlara nazaran daha önemli bir yerde durmaktadır. Nitekim bu fiilde yer alan *light*, *phainein*, *phainesthai* ve *phainomenon* kelimelerinin kökeninde bulunan *pha*'ya gönderme yapar. Dolayısıyla "ışık" anlamındaki bu ortak kök *pha* üzerinden, bu üç kelimenin otantik anlamlarına dair birtakım yorumlar yapma imkânı doğar. Nitekim ileride *göröleceği* üzere Heidegger de *phaino* kelimesinin karşılık geldiği anlama odaklanmakta

¹⁰ TDK, *görölmek*, erişim 22 Temmuz 2024.

¹¹ Çalışmanın ilerleyen yerlerinde *göröleceği* gibi Heidegger bu sözcük için "kendini kendinde kendi aracılığıyla gösteren" şeklinde bir anlamı tercih etmektedir.

¹² Heidegger, *Sein und Zeit*, 38-39.

¹³ Etymonline, *bha*, erişim 1 Nisan 2024.; Uchicago, Φαίνω, erişim 1 Nisan 2024.

¹⁴ Spokensanskrit, *php*, erişim 1 Nisan 2024.

¹⁵ Etymonline, *bha*, erişim 2 Nisan 2024.

ve burada *phainomenon* üzerine yorumlar getirmektedir.¹⁶ İşte yukarıda sıralamaya çalıştığımız üzere “görülen (görölmeye açık olan), görünen (görünebilmeye doğru olan), öne doğru gelen (kendi aracılığıyla beliren), algılanan (algılanabilir olan), keşfedilen (keşfedilmeye uygun) gibi birtakım anlamları içinde barındıran *phainomenon*, tüm bu anlamsal olanakları yanında kendisinin daha iyi kavranması için “bir şeyin bir yerden başka bir yere geçirilmesi, taşınması ya da götürülmesi” şeklinde birtakım ontolojik durumlar ya da geçişler üzerinden değerlendirilmeye açıktır. *Phainomenon* için dile getirilen bu ontolojik durumlara ya da geçişlere olanak sağlayan kökensel anlam ise görüldüğü üzere *pha*’dır. Nitekim her şeyden önce burada *şey*’in (phainomenon) *ışık*’lı bir alana çekilmesi söz konusudur. *Phainomenon*’un türetildiği bir sözcük olarak *phainein* fiili için verilen karşılıklardan birisinin “(şeyi) ışığa çıkartmak” anlamına gelen “bring to light” olması yukarıda da işaret edildiği üzere onun kendisinde bir *ışık* olmadığı anlamına gelmez.¹⁷ Burada onun kendisinde olan *ışık*’ı, onun kendisinin, kendisi aracılığıyla görülebilir olmasını imler. Kendinde *ışık*’lı olan *şey* bir başka *şey* aracılığıyla *ışık*’lı bir başka yere çıkartılır. Dolayısıyla birbirinden ontolojik olarak farklı iki *ışık* söz konusu olacaktır; kendisindeki *ışık* ile taşındığı yerde yer alan *ışık*. Bu bir nevi kendinde olan *ışık*’lı bir alandan kendinde olmayan *ışık*’lı alana doğru bir yer-değişimini gösterir. Burada felsefi anlamda soru olarak ortaya çıkabilecek olan *şey* şu olabilir: Bu yer-değişimine imkân sağlayan ögenin kendisi olarak *pha*, *phainomenon*’nun yapısında halen kalıyor mudur yoksa *phainomenon*, *ışık*’sız olarak mı nakil sürecine dâhil edilir. Diğer bir deyişle *ışık*’ı alındıktan sonra mı süreç başlatılır? *ışık*’ı alındıktan sonra süreç başlatılıyorsa bu süreç baştan sona *phainomenon*’a yeni bir *ışık* verme sürecidir. Böyleyse bu *phainomenon* için her bakımdan yeni bir inşaa olarak değerlendirilebilir. Böyle değilse; *ışık*’ı alınmadan ona kendindeki *ışık*’a uygun olmak şartıyla bir başka *ışık* verilecekse, bu *phainomenon* için yeni bir inşaa değil gibi gözükmemektedir. Bu durumda *şey*’i *ışık*’a getirmek, var-olanı olmaklığı neyse onun arkasından giderek olduğu gibi almaktır. Akla gelen bu soru üzerinden devam etmek gerekirse *phainomenon* ya *ışık*’sız ya da *ışık*’lı şeklinde ele alınır. Dolayısıyla o, *ışık*’lı ya da *ışık*’lanan, *ışık*’a maruz kalandır. *ışık*’ta olmak onun asli karakteriyken ona *ışık* vermeye kalkışmak ise arızı olana gönderme yapar.¹⁸ Yine bu bağlamda *ışık*’lanan, *ışık*’a maruz kalan anlamıyla *phainomenon*’un *ışık*’a çıkartılışında failin etkisi ve bu etkinin nasıl bir etki olduğu felsefi anlamda bir başka önemli soru olarak karşımızda durmaktadır. Diğer taraftan *ışığa getirmek* fiilinde *şey*’i ışığa getiren kendisi midir yoksa *ışık*’a getiren başka bir *şey* midir? Bu soru yukarıda sorulan şu soruyla; “Görülen olarak *phainomenon* kendi aracılığıyla mı görünendir yoksa başkasının aracılığıyla mı görüldür?” paralellik arz eder. Her iki soru da esasında failin kim olduğu üzerine odaklanır. İlki “*Phainomenon*’u kim görülür kılıyor?” ikincisi ise “Onu kim ışığa getiriyor?”. Diğer taraftan bir yukarıdaki soruda¹⁹; “*Phainomenon*’un yer-değişimine imkân sağlayan ögenin kendisi olarak *pha*, *phainomenon*’nun yapısında halen kalıyor mudur yoksa *phainomenon* *ışık*’sız olarak mı nakil sürecine dâhil edilir?” görünürlüğe olanak sağlayan *ışık* sorunsalı varken burada failin kim olduğu sorunsalı mevzubahistir. Buradaki fail sorunsalının *ışık* sorunsalıyla organik bir bağı vardır. Bu organik bağ şu şekildedir: *şey* kendinde *ışık* barındırıyorsa ve bu *ışık* sayesinde görünür olabiliyorsa bu onun kendinde kendini kendi aracılığıyla görünür kılması anlamına da gelecektir. *şey* kendinde *ışık* barındırmıyorsa ve dolayısıyla görünür olabilmesi için *ışık* gerekiyorsa bu onun kendinde kendini kendi aracılığıyla “görünür” kılamaması ve dolayısıyla da görünür olabilmesi için başka *şey* aracılığıyla *ışık*’lı bir alana çekilmesi anlamına gelecektir.²⁰

¹⁶ Heidegger, *Sein und Zeit*, 39.

¹⁷ Heidegger *Varlık ve Zaman*’da geçen şu ifadeleriyle *phainomenon*’un kendinde olan ışığına vurgu yapıyor: “Öte yandan phainesthai sözcüğü, phaino’nun (gün yüzüne çıkarma, ışığa getirme) orta-sesli hali olup, pha- köküne aittir (phos sözcüğündeki gibi: ışık, aydınlık; yani içinde bir şeyin kendini belli edebileceği, kendinde görünür kılabileceği şey)” Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çev. Kaan H. Ökten. (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008), 29.

¹⁸ Ancak arızı olan bazen asli olanın yerine geçebilir ve asli olan unutulabilir. Sonrasında arızı olan asli olan olarak düşünülebilir.

¹⁹ Çalışmanın yukarıdaki ilk sorusu şu şekilde sorulmuştu: “Kendinde görülebilen ve kendisini kendisiyle görünür kılan *şey* (phainomenon) başka *şey*’in kendisine yönelmesi ve kendisinin, kendisine yönelen *şey*’in olanakları çerçevesinde ortaya konulması; görünür kılınması ile kendi aracılığıyla ortada olması; görünür olması arasında o ilgili *şey*’in (phainomenon) var-oluşuna [kendisi aracılığıyla] ya da var-a-getirilişine [başkasının aracılığıyla] dair bir fark ortaya koyar mı?” İkinci soru ise şu şekilde ifade edilmişti: “Bu yer-değişimine imkân sağlayan ögenin kendisi olarak *pha*, *phainomenon*’nun yapısında halen kalıyor mudur yoksa *phainomenon*, *ışık*’sız olarak mı nakil sürecine dâhil edilir.” Burada “yukarıdaki soruda” ifadesi ikinci soruya gider.

²⁰ Bu arada bir *şey*’in (phainomenon) kendinde *ışık* olması onun *ışık*’lı bir alana çekilmeyeceği anlamına gelmez.

Diğer taraftan “bring to light” ifadesi üzerinden *ışık* sözcüğünü bir mekân olarak almak mümkündür. Nitekim İngilizcede yönelme hal eki olan “to” Türkçedeki “-a”, “-e” yönelme hal eki gibi bir işleve sahiptir. İngilizcede olduğu gibi Türkçede de bu yönelme hal eki cümlede yön-yer anlamı sağlamaktadır. Özellikle cümlede fiil, nesne alabilen bir fiilse burada kullanılan yönelme hal eki ilgili nesnenin bir yerden başka bir yere geçişini gösterir. Örneğin “Kalemi masaya getirdi.” cümlesinde nesne pozisyonunda olan “kalem” bir yerden başka bir yere (masaya) aktarılmıştır. “Çantayı odama taşıdım.” cümlesinde de “çanta” bir yerden başka bir yere (odaya) taşınmıştır. Bu iki cümlede yönelme hal eki olan ve şu sözcüklerde görülen “masa-y-a” ve oda-m-a” “-a” eki, mekân ifade eden sözcüklere dâhil olmuştur. Dolayısıyla “bring to light” ifadesinde yer alan *light* (ışık) sözcüğü de bir mekân olarak karşımızda durmaktadır. Şu örneklerde de bu kolayca görülmektedir: “bring to front (öne getirmek)”, “bring to trial (mahkemeye taşımak)”. Bu bağlamda *phainomenon* bir mekândan (ışık anlamındaki) diğer bir mekâna yer-değiştirir. Bu yer-değişiminde şey (var-olan) [*phainomenon*], kendini kendi aracılığıyla *ışık*'a getirdiğinde, diğer bir ifadeyle fail kendisi olduğunda, yukarıdaki *fail* ve *ışık* sorunsallarını hatırlayalım, bu yer-değişimi bir kere olmakla sınırlıdır. Nitekim şey'in kendini kendinde kendi aracılığıyla görünür kılmaması kendisini vermesi bakımından kendisi hariç başka olanaklara mahal vermez. Ancak *phainomenon*'un bir mekândan diğer bir mekâna yer-değişiminde fail kendisi değil de başkası olursa burada yer-değişim failer adedince mütemadiyen devam eder ve hatta burada *phainomenon* yer-değişim(ler)ine maruz bırakılır. Maruz bırakılır; çünkü kendisi kendini kendiyile görünür kıldığında yukarıda ifade edildiği üzere bu zorunlu bir şekilde tek bir mekânı gerekli kılarken başkaları (diğer failer) araya girdiğinde en az o aracı olan başkaları kadar mekân ortaya çıkması söz konusu olacaktır. Diğer taraftan başkaları üzerinden ortaya çıkan bu yer-değişimi her zaman ileriye doğru çizgisel bir yer-değişimi olmayabilir. Mekânlar arasında geriye dönük bir yer-değişimi de söz konusudur. Bunun yanında başka bir mekâna değişime maruz kalan bir mekân tekrardan aynı *phainomenon* için mekân olabilir. *Phainomenon* için mütemadiyen devam edegelen bu yer-değişimi kâh “görülen”, kâh “görünen”, kâh “algılanan”, kâh “keşfedilen” vb. şekilde isimlendirilir. Bu bağlamda yer-değişim onun “görülme”, “görünme”, “algılanma”, “keşfedilme” gibi ontolojik durumlarını imler.

“Işığa getirmek” [*bring to light*] üzerinden “ışığa doğru gelen (şey)” anlamıyla *phainomenon* vurgulandığı üzere dolaylı olarak “karanlık olandan uzaklaşarak ışığa doğru yönelen ya da yöneltilen şey” anlamıyla kendisini ortaya koyar. Bir şey'in karanlık alandan gün ışığına çıkartılması ya da buna maruz bırakılması o şey'in başlı başına bir keşfi değildir; *phainomenon* için yer-değişim bir şey, onun keşfi başka bir şeydir. Bundan dolayı her karanlıktan çıkartılıp ışığa getirilen keşfedilme potansiyelini kendisinde barındırmakla beraber bizatihi keşfedilmiş değildir. Daha genel olarak şunu demek mümkündür: *Phainomenon* için bir şekilde yer-değişim söz konusu olmuşsa bu onun sahici anlamda görüldüğünü, algılandığını ya da keşfedildiğini ortaya koymaz; bilakis yer-değişim(ler) onu örtücü pozisyonda olabilir. *Phainomenon* için “ışığa getirmek” karşılığı üzerinden bütün bu analizlerle aşağıdaki adımlar kurulabilir:

1. Kendisinin kendisinde *ışık*'ı olması hasebiyle öncelikle kendinde görülür olmak.
2. Kendinde görülür olmak kaydıyla *karanlık* bir yerden *ışık*'ın olduğu bir yere getirilerek, aktararak (başka) ışık almak ya da ışıklanmak veyahut da ışığa maruz bırakılmak.
3. Bu ikinci maddede dile getirilen durumun sonu olmayan yer-değişimler şeklinde mütemadiyen devam etmesi ve *phainomenon*'un potansiyel olarak sonu olmayan “görünüm”(lere) sahip olması.
4. Kendisindeki *ışık*'tan hariç *ışık*'lı bir alanda olması hasebiyle görünür olmak.
5. Her *ışık*'lı alana getirilmesinin kendisinin bizatihi keşfi olmama durumu.
6. Her ne olursa olsun bu almış olduğu görünür olma ilinekliliğiyle görülürlük, keşfedilirlik ve algılanabilirlik düzeyine çıkması ya da çıkamaması.

Phainomenon sözcüğünün yukarıda geçen etimolojisine dair analizleri desteklemek amacıyla bu sözcüğün Yunancada nasıl kullanıldığını analiz etmek iyi olacaktır. Sözcüğün modern Yunancada nasıl kullanıldığından ziyade

klasik Yunancada nasıl kullanıldığı çalışmanın kapsamına girmektedir. Dolayısıyla klasik Yunanca yazılan bir kitap üzerinden bu sözcüğün nasıl kullanıldığını görmek bu çalışma için öncelikli olandır. Örneğin Aristoteles'in eserlerinden olan ve söz sanatı şeklinde görülen *Retorik* (Ῥητορική) [*Rhetoric*] isimli kitabında *phainomenon* sözcüğünün nasıl geçtiğine bakmak faydalı olacaktır. Burada çalışmaya kaynaklık edecek Aristoteles'in *Retorik* kitabının Yunanca aslı Clarendon Press kaynaklı 1959 baskısıdır.²¹ *Retorik* kitabının J. H. Freese tarafından Harvard University Press'ten çıkan 1929 tarihli tercümesi de *phainomenon* sözcüğünün İngilizce karşılığının hangi kelimeler kullanılarak yapıldığı hususunda yardımcı olacaktır.²² *Phainomenon* sözcüğünün bu karşılaştırmalı analizinde *Retorik* kitabının Yunanca aslı ve İngilizce tercümesi yanında Ari Çokana tarafından 2019 yılında Yunanca aslı üzerinden çevrilen tercümesinden de yararlanılacaktır. Böylelikle *phainomenon* sözcüğünün *Retorik* kitabının Yunanca aslında nasıl geçtiği, bunun J. H. Freese tarafından hangi sözcüklerle çevrildiği ve Ari Çokana'nın bu sözcüğü nasıl ele aldığı karşılaştırmalı olarak sırasıyla birkaç örnek üzerinden aşağıda ele alınacaktır.

Aristoteles: πρὸς δὲ τούτοις ὅτι τῆς αὐτῆς τό τε πιθανὸν καὶ τὸ φαινόμενον ἰδεῖν πιθανόν, ὡσπερ καὶ ἐπὶ τῆς διαλεκτικῆς συλλογισμὸν τε καὶ φαινόμενον συλλογισμὸν.²³

Freese: It is further evident that it belongs to Rhetoric to discover the real and apparent means of persuasion, just as it belongs to Dialectic to discover the real and apparent syllogism.²⁴

Çokana: Bunun ötesinde diyalektik gerçek tasım ile görünürde tasımı ayırdığı gibi, retorik de gerçek inandırma ile görünürde inandırmayı ayırmalıdır.²⁵

Freese *phainomenon* sözcüğüne karşılık olarak “görünür olan, belirgin, açık, belli” anlamına gelen ve kökünün *appear* olduğu *apparent* sözcüğünü, Çokana “görünmek” kökenli *görünür*'ü tercih etmiştir. Çokana ilgili yerin dipnotunda bu *phainomenon* sözcüğünün “sözde” ya da “zahiri” olarak da çevrilebileceğinin notunu düşer. Diğer taraftan Freese bu sözcüğü “the real means of persuasion”, “the real syllogism” ifadelerinde görüldüğü üzere “real” (gerçek) olanın karşısında kullanır. Burada *phainomenon*, gerçek değildir ama görünürde gerçek gibidir. Diğer bir ifadeyle *phainomenon*'un ilişki kurduğu gerek *inandırma* (persuasion) gerekse de *tasım* (syllogism) görünüş itibarıyla *inandırma* ve *tasım*'dir. Çokana'nın ilgili sözcüğü “görünürde” şeklinde ifade etmesi de bu duruma işaret etmektedir.

Aristoteles: περὶ μὲν οὖν τούτων δηλωθήσεται καθ' ἕκαστον, ὅταν περὶ τῶν παθῶν λέγωμεν, διὰ δὲ τοῦ λόγου πιστεύουσιν, ὅταν ἀληθὲς ἢ φαινόμενον δεῖξωμεν ἐκ τῶν περὶ ἕκαστα πιθανῶν.²⁶

Freese: Lastly, persuasion is produced by the speech itself, when we establish the true or apparently true from the means of persuasion applicable to each individual subject.²⁷

Çokana: Son olarak hatip, söylevin kendisiyle de bir şeyin “gerçek” ya da “gerçeğe benzer” olduğuna dinleyicileri inandırabilir.²⁸

Freese *phainomenon*'u “apparently” (görünüş itibarıyla), Çokana “gerçeğe benzer” şeklinde çeviriyor. Ayrıca bu alıntıladığım yerde *phainomenon* Freese'in “true” Çokana'nın “gerçek” olarak çevirdiği ἀληθὲς (aletheia “alethes”) sözcüğü ile birlikte geçmektedir. Bir yerde gerçek olan diğer yerde ise gerçek olmayıp görünüşte ona benzeyen şey vardır. Gerek yukarıdaki alıntıda gerekse de burada yer alan *phainomenon* cümle içinde bir şeyi temsil etme; asıl

²¹ Aristoteles'in *Retorik* kitabının Grekçe aslını internet ortamında Perseus Digital Library sağlamaktadır. Bu çalışma bu dijital kütüphaneden yararlanmıştır. *Retorik* kitabının aslının bulunduğu dijital kütüphanenin linki şöyledir: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0059>, erişim 17 Mayıs 2024.

²² Aristoteles'in *Retorik* kitabının Grekçe aslının J. H. Freese tarafından tercümesini internet ortamında karşılaştırmalı olarak yine Perseus Digital Library sağlamaktadır: *Retorik* kitabının tercümesinin bulunduğu dijital kütüphanenin linki şöyledir: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0060>, erişim 17 Mayıs 2024.

²³ Aristotle, *Rhetoric* (Oxford: Clarendon Press, 1959), 1355b14.

²⁴ Aristotle, *Art of Rhetoric*, çev. J. H. Freese. (Cambridge: Harvard University Press, 1929), 1355b14.

²⁵ Aristoteles, *Retorik*. çev. Ari Çokana. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 1355b14.

²⁶ Aristotle, *Rhetoric*, 1356a, 6.

²⁷ Aristotle, *Art of Rhetoric*, 1356a, 6.

²⁸ Aristoteles, *Retorik*, 1356a, 6.

olanı çağrıştırma, bir şeyi belirgin özellikleriyle yansıtmaya pozisyonundadır. Diğer bir ifadeyle ibarede yer alan *phainomenon*, “gerçek bir söylev değil ama gerçek bir söylevin belirgin özelliklerini yansıtan şey”in yerine kullanılmıştır.

Aristoteles: ἐπεὶ δὲ ἡ ὀλιγωρία ἐστὶν ἐνέργεια δόξης περὶ τὸ μηδενὸς ἄξιον φαινόμενον.²⁹

Freese: Slighting is an actualization of opinion in regard to something which appears valueless.³⁰

Çokana: Aşağılama bir şeyin önemsiz olduğuna ilişkin düşüncelerimizi açıkça ifade etmektir.³¹

Phainomenon burada yukarıdaki alıntılarda olduğu gibi “real” ya da “true” sözcüklerinin karşılığında kullanılmamıştır. Freese burada yer alan *phainomenon* sözcüğünü geçişsiz bir fiil olarak düşünerek “görünür” anlamına gelen “appear” ile Çokana ise onu bir zarf olarak ele almış ve “açıkça” şeklinde çevirmiştir. Freese’de *phainomenon*, “değersiz “görünen” şeyler” şeklinde ismi nitelerken, Çokana ise *phainomenon*’u zarf olarak alır ve ilgili alıntıda fiili niteler.

Aristoteles: αἴτιον δ’ ὅτι οἱ μὲν δοκοῦσι τὰ αὐτῶν ἔχειν οἱ δ’ οὐ: τὸ γὰρ ἀεὶ οὕτω φαινόμενον ἔχειν ἀληθὲς δοκεῖ, ὥστε οἱ ἕτεροι οὐ τὰ αὐτῶν ἔχειν.³²

Freese: The reason is that the latter seem to possess what belongs to them, the former not; for that which all along shows itself in the same light suggests a reality, so that the former seem to possess what is not theirs.³³

Çokana: Bunun nedeni ikincilerin sahip olduğu şeylerin gerçekten de “kendilerininmiş”, diğerlerinin sahip olduğu şeylerin ise “kendilerinin değilmiş” gibi görünmesidir.³⁴

Bu son alıntılardığım yerlerde Freese *phainomenon*’u “görünmek” anlamına gelen *seem* ile Çokana da *görünmek* şeklinde çevirir.

Sonuç olarak bu yukarıda verilen alıntılar üzerinden -“görünürde tasım”, “gerçeğe benzer”, “değersiz görünme”, “kendilerinin gibi görünme”, “kendilerinin değilmiş gibi görünme”- *phainomenon* sözcüğü, “görünme” olarak ele alınmıştır. İncelendiğinde bu görünme farklı yollarla olmuştur; bazen ortaya çıkarak, bazen benzeyerek, bazen de bir şeyin karşıtı olarak. Bu sözcüğün etimolojisi esnasında değerlendirilen “bring to light” (ışığa getirme) ifadesi üzerinden bu alıntılara bakıldığında birinci alıntıda şey’in kendisi asli olarak tasım değilken tasım alanına, muhtemelen kendisinde bulunan ve asıl olana; tasıma benzeyen, onu yansıtan belirgin özelliklerinden ötürü getirilmiştir. Burada yer alan gerçek tasımın nitelikleri bellidir. Bu nitelikler o tasımı gerçek kılmaktadır. Ancak görünürde tasım olan şeydeki nitelikler sadece onu benzer kılacak ama asla asıl yapmayacaktır. Bu alıntıda “ışığa getirme” ifadesinde yer alan *ışık* gerçek tasımın mekânıdır. Bu mekâna gerçek olmayan getirilmektedir. İkinci alıntıda da durum aynıdır; gerçeğe benzer olan şeyi gerçek olanın alanına çekiyoruz; çünkü onda onu gerçeğe yaklaştıran birtakım şeyler (özellikler) söz konusudur. Üçüncü alıntıda bir şeyin değersiz olarak görünmesi onun gerçekten değersiz olduğu anlamına gelmez; bilakis onun kendisinde olan bazı belirgin özelliklerinden dolayı değersiz olanın alanına girdiğini gösterir. Son alıntıda da bir şeyin bir başka mekâna (ışık) çekilmesi söz konusudur. Aslında o mekân onun sahibi mekânı değildir; ancak o kendinde olan şeylerden dolayı ilgili mekâna çekilir. Tüm bu alıntılar göstermektedir ki *phainomenon* şey’in kendisinde olan birtakım şeylerden ötürü başka bir şeye benzetilerek o şeyin alanına çekilmesi şeklinde kullanılmıştır.

²⁹ Aristotle, *Rhetoric*, 1378b, 3.

³⁰ Aristotle, *Art of Rhetoric*, 1378b, 3.

³¹ Aristoteles, *Retorik*, 1378b, 3.

³² Aristotle, *Rhetoric*, 1387a, 10.

³³ Aristotle, *Art of Rhetoric*, 1387a, 10.

³⁴ Aristoteles, *Retorik*, 1387a, 10.

2. Heidegger'in Varlık Anlayışı Özelinde Phainomenon Kavramı

Phainomenon'un kökenine dair yukarıda yapılan inceleme ve çözümlenmelerden sonra Heidegger'in bu sözcüğe dair *Varlık ve Zaman*'da dile getirdiği yoruma dayalı etimolojik değerlendirmelere geçilebilir. Heidegger *phainomenon*'un anlamını tespit etmek için tarihsel süreçte ona dair verilen anlamları bir tarafa atar. O bunu yaparken *phainesthai* sözcüğüne yönelir.³⁵ Bu sözcüğü “kendini göstermek” anlamına gelen Almanca “sich zeigen” şeklinde çevirir. *Phainomenon*'u “zeigt, Sichzeigende, Offenbare” kelimeleri üzerinden tanımlayarak ona “kendisini gösteren, kendine işaret eden, kendini açan, ortaya koyan” gibi birtakım anlamlar verir.³⁶ Heidegger *phainomenon*'a dair etimolojik incelemesine *phainein* sözcüğünü de dâhil eder. Bu sözcüğün özellikle *phainesthai* fiiliyle olan köken birlikteliğine işarette bulunur.³⁷ Sonrasında Heidegger *phaino* sözcüğünü, “an den Tag bringen, in die Helle stellen” şeklinde Almanca tercüme eder.³⁸ Bakıldığında bu tercümede asıl olan şey “gün yüzüne/ışığa çıkarmak, onu karanlıktan çekip alarak aydınlığa kavuşturmak”tır. Bu durum şu şekilde yorumlanmaya müsaittir: “karanlıkta görülemeyen şey'in kendisini gün yüzüne çıkartarak görülür hale getirmek”. Burada mecazen de olsa bir karanlık ve aydınlık ilişkisi söz konusudur. Nitekim “an den Tag bringen”de yer alan ve “gün” ya da “gündüz” anlamlarına gelen *tag* kelimesi ve “in die Helle stellen”da yer alan ve “parlak”, “aydınlık” anlamlarına gelen *Helle* sözcüğü bunu ortaya koymaktadır. Heidegger için burada “ışığa getirilen” ile “ışığa getiren” aynı şeydir. Başka bir ifadeyle nesne pozisyonunda olan şey ilgili şeyin bizatihi kendisidir. Dolayısıyla fail de başkası değil; doğrudan doğruya kendisidir. Diğer taraftan yukarıda çalışmanın birinci kısmında ifade edildiği üzere *ışık* aynı zamanda *phainomenon*'a muhatap olan şeyin kendisinde bizatihi vardır. Nitekim yukarıda ifade edildiği üzere şey'in kendisinin kendisini *ışık*'lı bir alana getirmesi o şeyin kendisinde *ışık* olmadığı anlamına gelmez. Kendisindeki bu *ışık* ve kendisini getirdiği *ışık*'lı mekânda yer alan *ışık*; her ikisi de onun kendisinin görünürlüğüyle ilişkilidir; hatta burada Heidegger'e göre iki farklı *ışık* yoktur. Kendindeki *ışık* kendisini görünür kılan *ışık*'tır. Böylelikle Heidegger *fail* ve *ışık* sorunsallarında tercih etmiş olduğu tarafı ortaya koymaktadır.

Heidegger *phainomenon* ve *phainesthai* arasındaki bu kök birlikteliğinden hareketle “kendini gösteren, ortaya çıkartan, tezahür ettiren” şeklinde bir anlam verdiği *phainomenon* kelimesine “an-ihm-selbst” ifadesini de dâhil ederek şöyle bir formülasyon ortaya koyar: sich-an-ihm-selbst-zeigende. Bu formülasyonla birlikte *phainomenon* sadece “kendini ortaya çıkartan” olarak görülmemektedir; bu olmakla beraber ayrıca o “kendini kendisinde ortaya çıkartan”a dönüşmektedir. Nitekim Heidegger'e göre köklerdeki “bir şeyin kendini belli edebileceği, kendinde görünür kılabilmesi” şey olarak *ışık*, bu durumu sağlamaktadır. Böylelikle bu *ışık* sayesinde *phainomenon* kendini kendisinde-kendinde gösterebilmekte, ortaya çıkartabilmektedir. Diğer taraftan *phainomenon* niteliğinde olan her şey olarak “*phainomena*” –*phainomenon*'un çoğulu-, etimolojik yargının içerisine girmektedir. Dolayısıyla tüm “*phainomenon*”lar (varolanlar) “kendisini kendinde gösteren”dir (sich-an-ihm-selbst-zeigende).³⁹

Heidegger sonrasında Yunanlıların *phainomena*'yı basitçe τα οντα (das Seiende) [entities] olarak tanımladığına vurgu yaparak *phainomenon* olan şeyin aslında var-olan şeyin kendisi için kullanıldığını söyler.⁴⁰ Bu tespitle birlikte Heidegger için *phainomena*, “var-olanlar” olarak *phainomena*'dır. Bu şu demektir: *phainomenon* var-olandır; var-olan da “kendini kendinde gösteren olarak var-olan”dır. Kendini kendinde göstermeyen şey var-olan değildir. Dolayısıyla Heidegger için *phainomenon* ancak kendini kendinde gösterebilmesiyle *var-olan* olacak ve bu

³⁵ Heidegger, *Sein und Zeit*, 38.

³⁶ Heidegger, *Sein und Zeit*, 38.

³⁷ Çalışmanın birinci bölümünde etimolojik incelemeler ışığında dile getirildiği gibi köken birlikteliğinde yer alan *phaino* (φαίνω) sözcüğü bu iki kelimeyi “ışık, aydınlık” (das Licht, die Helle) gibi anlamlara gelen “pha”ya bağlar.

³⁸ Heidegger, *Sein und Zeit*, 38.

³⁹ “*Phainomenon*” müstakildir; kendini kendinde gösterendir. Bir şey kendini kendinde göstermiyorsa o şey Heidegger'e göre “*phainomenon*” değildir. Burada Heidegger için mesele bir “şey”in kendini kendinde gösterme meselesidir. Nitekim bir şeyin görünümü olmayan bir “şey” ardında başka bir “şey” barındırır. Dolayısıyla o şeyi kendinde olduğu gibi göstermez. Hâlbuki tanımı icabı “*phainomenon*” öyle değildir. Onlar kendilerini kendilerinde gösterirler. Bkz.: Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 102.

⁴⁰ Heidegger, *Sein und Zeit*, 38. Heidegger *Varlık ve Zaman*'ın bu kısmında yer alan bu tespitine dair yeteri kadar argüman öne sürmemektedir.

niteliğiyle var olacaktır. Bu bağlamda Heidegger için şunu demek mümkündür: *Phainomenon* tüm veçheleriyle; bir bütün olarak var-olanın kendisidir. Böylelikle *phainomenon* zemininde var-olan, kendinde ortaya çıkabilecek düalist yapıları bertaraf ederek bölünemez kimliğini ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle var-olan, bölünmezliğiyle vardır. Örneğin Heidegger için, görüntünün karşıtı olarak gerçekte var-olan diye bir şey yoktur.⁴¹ Var-olana dair ne varsa kendini kendinde gösteren olarak buradadır, ötede ya da beride veyahut da gizilde değildir. Diğer taraftan Heidegger'e göre var-olan bölünemez olmasının yanında kendinden menkuldür. Nitekim "kendisini kendinde gösteren" (*sich-an-ihm-selbst-zeigende*) formülasyonu "asli olarak varolan, her şeyden ama her şeyden önce kendinden menkuldür" yargısını içinde barındırır. Başka bir ifadeyle asli olarak var-olan, herhangi bir şey üzerinden değil bizatihi kendi üzerinden kendini ve sadece kendinde olmak üzere başka bir şeyde değil ya da başka bir şey aracılığıyla değil bizatihi kendinde ortaya koyar, tezahür ettirir, gösterir, belirtir, var eder.

Kant'ta söz konusu olan var-olanın *noumenon* ve *phainomenon* tarafları Heidegger'in *phainomenon* kavramı özelinde var-olan için ortaya koyduğu formülasyonla birlikte ortadan kaldırılır. Nitekim Kant *Saf Aklın Eleştirisi*'nde şöyle der:

Kategorilerin birliğine uygun nesnelere uygun nesnelere düşünülmesi ölçüde görünüşlere (*appearances*), *phaenomena* denir. Bununla birlikte, yalnızca anlama yetisinin nesnelere olan ve yine de duyulur görüye olmasa da bir görüye verilebilen şeylerin var olduğunu varsayarsam, o zaman bu tür şeylere *noumena* adı verilir.⁴²

Kant için *phainomenon* bir görünüştür; dünyanın bize kendisini göstermesidir, görünüş dünyasıdır, *noumenon* ise kendi başına var-olan şeylerdir. Burada Kant için görünme, insana özgü formlara, onun bilgisinin zaman ve mekân formlarına bürünmesinden ibarettir.⁴³ Heidegger'in varlık anlayışında böyle bir ayırım yoktur. Dolayısıyla bu ayırım ortadan kalktığına bu ayırım üzerine kurulu şeyler de ortadan kalkar. Örneğin Kant'ın epistemolojisinde bu yukarıdaki ayırma dayanan insan varlığının *intelligibel* ve *empirik* yanları, doğanın düalist yapısı, insanın düşünen bir süje olarak görülmesi, zaman ve mekân idealitesi buharlaşmaktadır. Çünkü Kant için insan varlığının *empirik* yanı *phainomenon* özelinde iş görürken *intelligibel* yanı da *noumenon* üzerinde iş görmektedir. İki farklı dünya olarak *noumenon* ve *phainomenon* da doğayı düalist bir yere konumlandırmaktadır.⁴⁴ Yine bu tanımla birlikte var-olanın kendisi var oluşunda kendi hariç tüm araçları ve aynı şekilde kendi hariç tüm olası mekânları ortadan kaldırarak oluşunu her şeyiyle kendine bağlayıp kendinde gerçekleştirir. Heidegger *phainomenon* için yapmış olduğu bu tanımla birlikte var-olanın aslını kuranın yine var-olanın kendisi olduğunu, onun temelinde olan ve ondan ayrı bir yerde durarak kendini saklayan, göstermeyen, açığa çıkartmayan, belli etmeyen bir özün olmadığını mesajını vermeye çalışır. Nitekim *phainomenon* için Heidegger'in yapmış olduğu yukarıdaki tanıma [*sich-an-ihm-selbst-zeigende*] göre var-olan, öncelikle görülmez olmayandır. Böylece görülmezlik, gizlilik ya da saklılık üzerine kurulan bir varlık anlayışı reddedilmektedir. Platonik bir anlayışı verebilecek olan böyle bir anlayışta varlık, burada yani görünürde olmayandır. Görünürde olan şeyse görünürde olmayan şeyin bir şeyidir [gölgesi] ama kendisi değildir. Bir şey

⁴¹ Heidegger bir şeyin görünümü ile kendini göstermeyi ayırmaktadır. Bir şeyin görünümü o şeyin kendisini göstermediği için o şeyin kendisini göstermesi de değildir [Appearing is a not-showing-itself] (Heidegger, 2001c, 52) [Erschienen ist ein Sich-nicht-zeigen] (Heidegger, *Sein und Zeit*, 39). Bundan dolayı "phainomenon" olarak kendini göstermek ayrı bir şeydir "şey" in görünümü ayrı bir şeydir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki Heidegger için her ne kadar "görünmek", phainomenon anlamında kendini gösterme değilse ve öyle olmasa da yine görünüm, bir şeylerin kendini gösterebilmesi zemini üzerinde mümkündür. Bu duruma Heidegger, yapmış olduğu şu formülasyonda vezir bir şekilde işaret etmektedir: "Phainomenonlar (fenomenler), asla görünüm değildir. Fakat her görünüm, bir phainomenon'a (fenomene) muhtaçtır". Bkz.: Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 30.

⁴² Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, çev. Paul Guyer ve Allen W. Wood. (New York: Cambridge University Press, 1998) A249.

⁴³ Heinz Heimsoeth, *Kant'ın Felsefesi*. çev. Takiyettin Mengüşoğlu. (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2007), 61.

⁴⁴ Heimsoeth, *Kant'ın Felsefesi*, 136. Heimsoeth *Kant'ın Felsefesi* adlı eserinde Kant'ın insanda, doğada olduğu gibi, iki ayrı özelliğin bulunduğunu gösterdiğini ifade eder. İki ayrı özellik insan varlığının "empirik" ve *intelligibel* yanlarıdır. Tabii bu yanların muhatap olduğu alanlar da olduğunun altını çizer. Bu alanlar "noumenon" ve "phainomenon" alanlarıdır. Kant'ta bu bağlamda "dünya" bir "şey"dir onun görünüşü farklı bir "şey"dir. Birincisi kendi başına olan (*noumenon*) iken diğeri onun görünüşüdür (*phainomenon*). Kant için bu iki ayrı dünyanın, birbirine zarar vermeden, birlikte bulunabileceği, teorik bir olanak olarak görülmüştür. Dolayısıyla da bu iki alan insanda, birlikte bulunur. Bu bağlamda insan bir kez duyular dünyasına, bir görünüş olarak, doğal nedensellik yasalarına bağlıdır; bir kez de, bir akıl varlığı ya da düşünmenin süjesi olarak, özgür eylemlerde bulunabilir (Heimsoeth, *Kant'ın Felsefesi*, 133-138.)

kendisini değil de kendisi olmayı gösterdiğindeyse bu durum her zaman ilgili şeyin kendisinin haricinde her şeyi gösterebilme ihtimalini vererek o şeye dair bilgi edinme sürecini ortadan kaldırabilir. Bundan dolayı Heidegger'e göre *phainomenon* olarak var-olanın öncelikle "açık, görülen, besbelli" olduğu müsellemâttan (önceden doğruluğu kabul edilen şeylerden) sayılmalıdır. Ona göre bunu varsaymadan *phainomenon*'a dair yapılan her refleksiyon boşluğa düşecektir.

Diğer taraftan *phainomenon*'un besbelli bir açıklıkta olması özellikle ilahi ya da başka bir anlayışta yer alan "görünmez bir el" üzerinden ortaya çıkan tüm varlık anlayışlarının da karşısında durmaktadır. Nitekim görünürde olan şey başka bir şeyin aracılığı üzerinden var olmağını ortaya koyacaksa o zaman öncelik, ilgili şeye var olmağılık veren şeyindir. Böylesi bir durumda ilk olarak burada yapılması gereken şey, var-olana var olmağılık veren "görünmez el" üzerinden *phainomenon*'u anlamak, kavramak olacaktır. Bu durum da başta ontolojik olmak üzere birçok olası sorunsala zemin açar. Bundan dolayı Heidegger'e göre *phainomenon* için aracı yoktur; bir aracıdan bahsedilecek olunursa o aracı ancak kendisidir; onun kendisi kendisini göstererek oluşa getirir. Bu sayede *phainomenon*'un biza-tihi kendisine odaklanarak inceleme yapılabilir.

Heidegger'in *phainomenon* için yapmış olduğu tanım şunu da keskin bir şekilde vurgular: var-olan kendini ancak ve sadece kendisinde gösterir. Var-olanın görülür olması (1), bu görülür olmayı kendisinin gerçekleştirmesi (2) önemli iki aşama olsa da görülür olmayı kendinde gerçekleştirebilecek olması (3) zorunludur. Şayet bu söz konusu değilse o zaman görülür olmayı başka bir şeyde gerçekleştiriyor anlamına gelecektir. Bu durumda, bu başka şey, ilgili şeyin var olmağılığının görünür alanı olacaktır. Bakıldığında bu durum var-olanın birliğini bozar. Diğer bir deyişle var-olan görülendir, görülmeyi kendisi gerçekleştirendir ama bunu başkasında yapandır şeklinde bir tanım *phainomenon* olanın bütünselliğini bozarak onu düalist bir yapının içine sokar. Hâlbuki Heidegger bu olasılığı da ortada kaldırmak ister. Onun yapmak istediği şey *phainomenon*'u hiçbir şeye bağlamamaktır. Nasıl ki *phainomenon* görülen bir şeyse ve bu görünürlüğün nedeni kendisiyse aynı şekilde bu görünürlüğü başka şeyde değil biza-tihi kendisinde gösteren olmalıdır.

Sonuç

Klasik Yunanca bir sözcük olan ve *phaino* ve *-menos*'tan oluşan *phainomenon* geçişsiz bir fiil olan *phainesthai* (görünmek, gözükme, belirme) ve geçişli bir fiil olan *phainein* (ışığa çıkartmak, görünmesine neden olmak, göstermek) ile ortak bir köke sahip olup "görünen, gözükme, belirme" anlamlarına gelebilen *appear* ya da "algılanan, keşfedilen" karşılığında kullanılan *seen* sözcükleriyle ifade edilir. *Phainomenon* "kendisi yoluyla görülen" şeklinde düşünüldüğünde kendi aracılığıyla ortada olması; görünür olması ve dolayısıyla var-oluşu söz konusuysen "başka bir şey aracılığıyla görülen" şeklinde ele alındığında başkasının etkisi; aracı olması ile ortaya konulması; görünür olması ve dolayısıyla var-a-getirilişi mevzubahistir. *Phainomenon* özelinde var-oluş ya da var-a-getiriliş ontolojik zemininin farklılığına işaret edecektir. *Phainomenon*, *phainesthai* ve *phainein* şeklindeki bu üç kelime, Proto-Hint-Avrupa ata dilinden gelen ve Sanskritçede birçok anlamının yanında "ışık" anlamına gelen *pha* ortak kökünden gelir. *Phainomenon* için ontolojik durumlara ya da geçişlere olanak sağlayan kökensel anlam *pha*'dır. *İşığa getirmek* sözcüğünde yer alan *ışık phainomenon* özelinde bir mekândan diğer bir mekâna yer-değiştirmenin aracıdır. Bu yer-değişiminde şey (*phainomenon*), kendini kendi aracılığıyla *ışık*'a getirdiğinde bu yer-değişimi bir kere olur; ancak fail kendisi değil de başkası ya da başkaları (failler) olursa buradaki yer-değişim failler adedince artar. Diğer taraftan *phainomenon* için bir şekilde yer-değişim söz konusu olmuşsa bu onun sahici anlamda görüldüğünü, algılandığını ya da keşfedildiği ortaya koymaz; bilakis yer-değişim(ler) onu örtücü pozisyonda olabilir.

Heidegger *Phainomenon*'u "zeigt, Sichzeigende, Offenbare" kelimeleri üzerinden tanımlayarak ona "kendisini gösteren, kendine işaret eden, kendini açan, ortaya koyan" gibi birtakım anlamlar vermiş ve *phaino* sözcüğünü, "an den Tag bringen, in die Helle stellen" (gün yüzüne/ışığa çıkarmak, onu karanlıktan çekip alarak aydınlığa **temaşa** #22 ● Aralık 2024

kavuşturmak) şeklinde ifade etmiştir. Onun için “ışığa getirilen” ile “ışığa getiren” aynı şey olduğu için *fail* doğrudan doğruya *phainomenon*'un kendisidir. Yine ona göre iki farklı *ışık* yoktur (kendindeki ve kendisinin götürüldüğü yerde yer alan ışık); bilakis kendindeki *ışık* kendisini görünür kılan *ışık*'tır. Kökendeki *ışık* sayesinde *phainomenon* kendini kendisinde-kendinde gösterebilmekte, ortaya çıkartabilmektedir (sich-an-ihm-selbst-zeigende).

Heidegger *phainomenon*'un aslında var-olan şeyin bizatihi kendisi için kullanıldığını söylemiştir. Bu bağlamda onun nezdinde *phainomenon*, “kendini gösteren olarak var-olan”dır; kendisini başkası gösteren olarak var-olan değildir. Bu sayede *phainomenon* tüm veçheleriyle var-olanı bir bütün olarak kendinde içerir. Şayet başkası kendisini gösteren olarak var olsaydı *phainomenon* kendinde ortaya çıkabilecek düalist yapıları bertaraf edemez ve bütün bir kimliğe sahip olamazdı. Dolayısıyla denilebilir ki Heidegger için *phainomenon*, bölünmezliğiyle vardır. Onun için görüntünün karşıtı olarak gerçekte var-olan diye bir şey yoktur. Var-olana dair ne varsa kendini gösteren olarak buradadır, ötede ya da beride veyahut da gizilde değildir. Heidegger'in *phainomenon* için yapmış olduğu tanım şunu da keskin bir şekilde vurgular: var-olan kendini ancak ve sadece kendisinde gösterir. Var-olan görülendir(1), bu görülür olmayı kendisi gerçekleştirir(2) ve görülür olmayı da kendinde gerçekleştirir (3). Görülür olma başka bir şeyde gerçekleşmez, başka şeyde gerçekleşirse bu başka şey, ilgili şeyin var olma şeklinin görünür alanı olur. Bu durum şey'in birliliğini bozar. Diğer bir deyişle Heidegger için var-olan görülendir, görülme kendini gerçekleştirir ama bunu başkasında yapandır şeklinde bir tanım *phainomenon* olanın bütünselliğini bozarak onu düalist bir yapının içine sokar. Hâlbuki Heidegger bu olasılığı da ortada kaldırmak ister. Onun yapmak istediği şey *phainomenon*'u hiçbir şeye bağlamamaktır. Nasıl ki *phainomenon* görülen bir şeyse ve bu görünürlüğün nedeni kendisiyse aynı şekilde bu görünürlüğü başka şeyde değil bizatihi kendisinde gösteren olmalıdır. Böylelikle var-olanın kendisi var oluşunda kendi hariç tüm araçları ve aynı şekilde kendi hariç tüm olası mekânları ortadan kaldırarak oluşunu her şeyiyle kendine bağlayıp kendinde gerçekleştiği için kendinden menkuldür.

Klasik felsefede *phainomenon* genellikle bir şeyin “yanıltıcı” dış görünüşü olarak ele alınırken, Heidegger bu geleneksel anlayışın ötesine geçerek kavrama yeni bir anlam kazandırır. Görüldüğü üzere *phainomenon*, varlığın kendi ışığıyla kendini açığa vurma biçimidir; bu, kendiliğindenliğe ve doğrudanlığa vurgu yapan bir süreçtir. Bu anlayış, varlık ile görünen arasındaki klasik düalist yapıyı ortadan kaldırır ve varlığın bölünmezliğini savunur. Heidegger'in varlık anlayışında var-olan şeyin bizatihi kendisi olarak *phainomenon* kendiliğinden ortaya çıkan, dolaysız ve doğrudan bir açıklık olarak yeniden tanımlanır. Ona göre *phainomenon*, herhangi bir aracının müdahalesi olmadan varlık kendini görünür kılmadır. Bu bağlamda, *phainomenon* sadece bir görüntü ya da yanıltıcı bir yüzey değil, varlığın kendi kendini ifşa ettiği bir süreçtir. Heidegger bu süreci, varlık ve görünen arasındaki ayrımı kaldırarak tanımlar ve böylece klasik felsefedeki düalist anlayışı reddeder. Bu açıdan bakıldığında, Heidegger'in *phainomenon* kavramına getirmiş olduğu yorum, varlığın bölünmezliğini ve doğrudanlığını vurgulayan, yenilikçi bir yaklaşım olarak ortaya çıkar.

Kaynakça

Heidegger, Martin. *Sein und Zeit*. Liamburg: Satz und Druck, 1977.

Heidegger, Martin. *Varlık ve Zaman*. Çeviren: Kaan Harun Ökten, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

Heidegger, Martin. *Being and Time*. Çevirenler: John Macquarrie ve Edward Robinson, Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 2001.

Heimsoeth, Heinz. *Kant'ın Felsefesi*. Çeviren: Takiyettin Mengüşoğlu, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2007.

Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*. Çevirenler: Paul Guyer ve Allen W. Wood, New York: Cambridge University Press, 1998.

Aristoteles. *Retorik*. Çeviren: Ari Çokana, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

Aristotle. *The "art" of rhetoric*. Çeviren: John Henry Freese, London: Harvard University Press, 1926.

Liddell, Henry George ve Robert Scott. *A Greek-English Lexicon*. London: Oxford University Press, 1940.

Öktem, Ülker. "Fenomenoloji ve Edmund Husserl'de Apaçıklık (Evidenz) Problemi," *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi* 45, 1 (2005): 27-55.

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0060>

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0059>

<https://logeion.uchicago.edu/%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%BF%CF%82>

<https://www.dwds.de>

<https://www.etymonline.com>